

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องสถาปัตยกรรมไทในดินแดนอารยธรรมล้านนาตะวันออกซึ่งประกอบด้วยจังหวัด เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ด้าน คือ 1. ด้านการศึกษา พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของชุมชนไตลื้อและไทใหญ่ 2. ด้านการศึกษา มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไต (ไต) ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม 3. ด้านศึกษารูปแบบ ของสถาปัตยกรรมประเภทอาคารศาสนาของชุมชนไตใหญ่ และไตลื้อ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้ การศึกษาผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกระดับ

ผลของการศึกษาพบว่า พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและสภาพพื้นที่ปัจจุบันของ ชุมชนไตใหญ่มีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานจากการเข้ามาเป็นพ่อค้าเร่ทำการค้าขายสืบเสาะแสวงหา สินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการและมีพัฒนาการต่อเนื่องในการเป็นผู้เช่ารับทำป่าไม้ ซึ่งทำให้ กลายเป็นคหบดี เกิดการสร้างศาสนสถานและการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารในพระพุทธศาสนาอาคาร ในปัจจุบันยังพบอาคารที่สภาพค่อนข้างสมบูรณ์ที่วัดนันทาราม อ.เชียงคำ จ.พะเยา และที่วัดจอม สวรรค์ อ.เมือง จ.แพร่ แต่ไม่พบชุมชนซึ่งเป็นศรัทธาว่าดที่เป็นเชื้อสายชาวไตใหญ่เป็นผู้อุปถัมภ์วัดใน ปัจจุบัน ส่วนชาวไตลื้อมีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานจากการกวาดต้อนทหาร การหลบหนีภัย สงคราม และการเสาะแสวงหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์แห่งใหม่เพื่อตั้งถิ่นฐานตามคำสั่งของผู้ปกครองระดับ เมืองและหมู่บ้าน

ในด้านการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมด้านที่เป็นรูปธรรมสามารถแบ่งเป็น 2 ด้าน ประกอบด้วยสิ่งที่อยู่ในอาคารแสดงออกด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมและสิ่งที่อยู่ ภายนอกงานสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกด้วยการจัดกิจกรรมและประเพณีต่างๆ และในปัจจุบันมรดก ทางวัฒนธรรมด้านที่เป็นซึ่งเกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมยังพบว่าองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ยังคงมีความเกี่ยวข้องกับคติและความเชื่อซึ่งได้ถูกนำมาใช้ในการประดับตกแต่งอาคาร

ในด้านการศึกษารูปแบบของงานสถาปัตยกรรมพบว่าระบบการวางผังทาง สถาปัตยกรรมไม่มีระบบแนวแกนที่ชัดเจนเน้นการจัดผังแบบเป็นมิตรมีรูปแบบอาคารผังสี่เหลี่ยม ตัว อาคารลักษณะทึบเตี้ย ช่องเปิดน้อย องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมมีความสอดคล้องกับคติความเชื่อ รูปแบบงานศิลปกรรมแบบพื้นถิ่น และสัดส่วนทางสถาปัตยกรรมของผังอาคารจากการวิเคราะห์โดย ใช้รูปทรงเรขาคณิตและความสัมพันธ์ของการเว้นว่างด้วยระบบสมดุลแรงแบบตารางพบว่ามีความ งามแบบเต็มส่วนและแบบเศษส่วนในผังอาคารวิหารไตลื้อในเขตพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัด

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรม ไตลื้อ ไตใหญ่ มรดกทางวัฒนธรรม ล้านนาตะวันออก

Abstract

The purposes of the research entitled Tai Architecture in Eastern Lanna Civilization Region, which comprised of Chiang Rai, Phayao, Prae, and Nan were to study 3 parts on 1) the educational development of settlement and the current conditions of Tai Lue community and Shan 2) the education on cultural heritage of Tai communities in tangible cultural heritage and intangible cultural heritage 3) the education of Tai Lue and Shan architecture in terms of religious building. The community participations at all level is used for research process.

The research revealed that the Shan development of settlements and current condition starting from being a peddler to sell and seek for goods for responding people's needs and they were continuously be a forestry tenant until they became wealthy. This was the beginning of the creation and restoration of the religious places and Buddhism buildings. Nowadays, there are religious buildings at the Nantaram temple in Chiang kham district, Phayao province and Jom Sawan temple in Phrae district, Phrae Province, which are rather completed. However, they are not supported by faithful community who are Shan lineage. As for the development of TAI LUE's settlements, it started from being herd, escaping from war, seeking for fertile area fulfilling the command of the governors of cities and villages.

Regarding to the education of the tangible cultural heritage, it can be divided into two aspects composing of things inside the building, which expresses arts and architecture and things outside the architectural works, which expresses the activities and traditions. At present, the cultural heritage regarding the architecture, the findings revealed that the element of architecture is still involved in the principles and beliefs that were used to decorate the religious buildings.

Regarding to the study of the style of architecture, it showed that the planning system of the architecture had not axis system clearly. It was focused on friendly planning. The building has a rectangular shape with low rise and small openings. The elements of architecture are consistent of the beliefs and indigenous art. The proportion of the architecture of buildings, which were analyzed by using the geometric shapes and the relation of spacing with the table of force balance system, it was indicated that the proportion of the architecture of buildings had a full of beauty and a fraction of beauty in Tai Lue temples in the area of four provinces.

Keyword: Architecture, Tai Lue, Shan, Cultural Heritage, Eastern Lanna